

Inleiding

De overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt is allicht een van de meest ingrijpende transitities die jongeren doormaken. Niet iedereen ervaart de eerste stappen op de arbeidsmarkt op eenzelfde manier. Naargelang geslacht, onderwijsniveau, schoolloopbaan en dergelijke meer verloopt de transitie meer of minder vlot. De Studiegroep 'Van Onderwijs Naar Arbeidsmarkt' (SONAR) houdt zich reeds een aantal jaren bezig met het opzetten van een longitudinaal onderzoek waarin verschillende cohorten van Vlaamse jongeren meerdere malen worden bevraagd.²

In dit hoofdstuk wordt toegespitst op de cohorte geboren in 1976. Een groep van meer dan 3 000 jongeren werd een eerste maal bevraagd in de periode tussen oktober 1999 en maart 2000, dus op 23-jarige leeftijd. Anno 2003 werden diezelfde respondenten, nu op 26-jarige leeftijd, nogmaals bevraagd. Iets meer dan 2 000 jongeren namen deel aan deze tweede bevraging.³

1 Studie, werk of werkloos?

Op 23-jarige leeftijd is 85% van de jongeren geboren in 1976 geen student meer. Hiervan is bijna drie kwart aan de slag en is 11% niet werkzaam. Dit betekent dus dat ruim 15% nog

1 Met dank voor de bijdrage van Walter Van Trier, Tom Schatteman en Liesbeth Cornelissen inzake het toegankelijk maken van de datasets.

2 Meer informatie omtrent de onderzoeksopzet vindt u onder meer in SONAR (2002a) en SONAR (2002b).

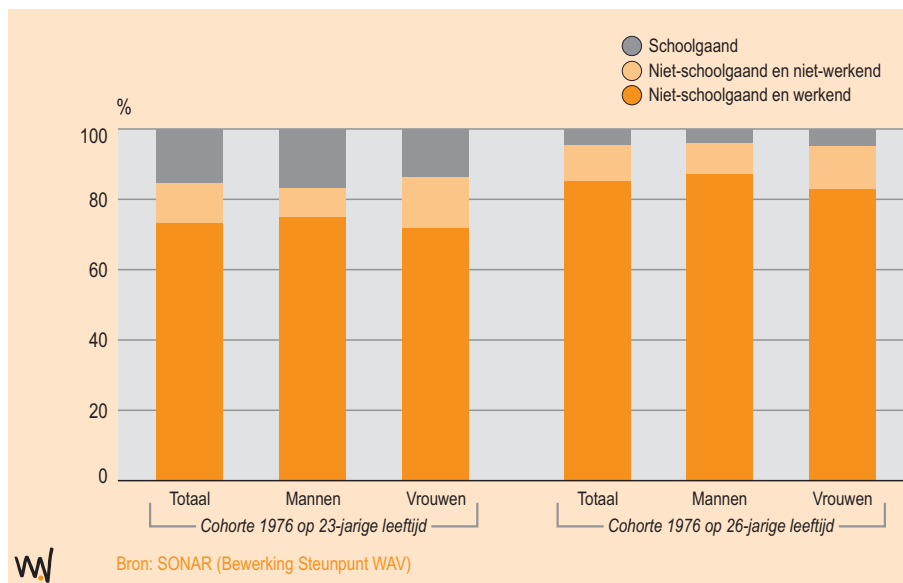
3 Bij de interpretatie van de gegevens van de twee bevragingen van de cohorte van 1976 moet men rekening houden met het feit dat de non-respons niet gelijk verdeeld is over alle persoonskenmerken. Zo bijvoorbeeld blijkt uit de analyse van de non-respons dat hooggeschoolden vaker deelnamen aan de tweede bevraging.

student is op 23 jaar. Mannen zijn iets vaker dan vrouwen nog in het onderwijs terug te vinden (16,6% tegenover 13,6%).

Drie jaar later, op 26-jarige leeftijd, heeft de overgrote meerderheid (95,7%) van de bevroegde jongeren de schoolbanken achter zich gelaten. Hiervan oefent meer dan 85% een job uit. Een op tien van de niet-schoolgaande jongeren is niet aan het werk. Het aandeel studenten in de steekproef is op 26 jaar aanzienlijk geslonken tot 4,3%. Hier merken we wel dat vrouwen met 4,8% net iets vaker dan mannen met 3,8% nog studeren.

Figuur 15.1

Situatie van de cohorte van 1976 op 23- en op 26-jarige leeftijd naar geslacht (Vlaams Gewest)

Figuur 15.1 illustreert dat op 23-jarige leeftijd er meer vrouwen dan mannen niet meer schoolgaand zijn. Bij de vrouwen heeft 86,4% de school verlaten; bij hun mannelijke leeftijdsgenoten gaat het om 83,3%. Dit betekent niet automatisch dat vrouwen ook vaker een job uitoefenen dan mannen. Immers, zoals de figuur aantoont, zijn de 23-jarige vrouwen in de steekproef vaker niet werkend. In cijfers: 14,5% van de 23-jarige vrouwen heeft geen baan tegenover 8,5% bij de mannen.

Op 26-jarige leeftijd hebben zowel de vrouwen als de mannen reeds in groten getale de school verlaten: respectievelijk 95% en 96% geeft aan niet meer te studeren. Hetzelfde pa-

troon als bij de 23-jarigen keert terug: meer mannen dan vrouwen oefenen een job uit. Of omgekeerd, meer vrouwen dan mannen zijn niet aan het werk.

De vastgestelde patronen op basis van de SONAR-enquêtes stemmen in grote lijnen overeen met gegevens op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). De EAK laat niet toe om de leeftijden van 23 jaar en 26 jaar af te zonderen, maar wanneer de ganse groep van 20-29-jarigen in beschouwing wordt genomen, blijkt dat de mannen die aangeven geen student meer te zijn vaker aan het werk zijn dan hun vrouwelijke leeftijdsgenoten. Vrouwen die zeggen niet meer te studeren, zijn dus vaker niet werkzaam.⁴

2 *De secundaire onderwijsloopbaan*

Op 23-jarige leeftijd hadden quasi alle respondenten van de cohorte van 1976 het secundair onderwijs reeds verlaten. Tijdens hun secundaire schoolcarrière kunnen jongeren twee soorten transitie doormaken. Enerzijds zijn er de transitie tussen onderwijsvormen, namelijk tussen het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO), het Beroepssecundair Onderwijs (BSO), het Kunstsecundair Onderwijs (KSO) en het Technisch Secundair Onderwijs (TSO). Anderzijds kunnen leerlingen (binnen het BSO) ook overschakelen van voltijds naar deeltijds secundair onderwijs, wat een verandering in onderwijstype inhoudt. Tabel 15.1 bevat het aantal transitie die de respondenten, bevraagd op 23-jarige leeftijd, doormaakten in hun secundaire schoolloopbaan.

Tabel 15.1

Verdeling van de 23-jarigen uit de cohorte van 1976 naar het aantal transitie doorgemaakt in het secundair onderwijs (Vlaams Gewest)

	Aandeel respondenten (%)
Geen transitie	64,4
Eén transitie	29,1
Twee transities	4,7
Drie of meer transities	1,8
Totaal	100

Bron: SONAR (Bewerking Steunpunt WAV)

⁴ Voor een overzicht van gedetailleerd cijfermateriaal dat gebruikt wordt in dit hoofdstuk, verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, reeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2004, Jaarboek, Cijferbijlage.

Ruim 64% van de 23-jarigen uit de SONAR-enquête maakte geen enkele transitie door tijdens de secundaire schoolloopbaan. Dit betekent dat hun onderwijsloopbaan qua onderwijsvorm en qua onderwijstype stabiel bleef. Dit betekent daarom niet automatisch dat zij geen schoolse vertraging opliepen. Het kan bijvoorbeeld zijn dat men een of meerdere jaren moest overdoen binnen eenzelfde onderwijstype. Uit het voorgaande kan dus worden afgeleid dat zo'n 36% van de jongeren minstens één transitie meemaakte. Bijna 30% veranderde één keer van onderwijsvorm of -type; een minderheid maakte meerdere transities.

Verdere analyses leggen meer details van de transities bloot. Zo blijkt dat 30% van de jongeren geboren in 1976 terecht kwam in het waterval- of cascadesysteem. Dit houdt in dat men van een hogere naar een lagere onderwijsvorm afzakt. Ongeveer een op tien maakte de overstap van ASO naar TSO, zo'n 12,3% ging van ASO naar BSO en een kleine 7% schakelde over van TSO naar BSO. Naar onderwijstype laten de SONAR-resultaten zien dat ongeveer 8% van de ondervraagde jongeren van een voltijds op een deeltijds programma overstapte in het secundair onderwijs.

Het omgekeerde patroon, namelijk overschakelen van een lagere naar een hogere onderwijsvorm – ook wel 'side-tracking' genoemd – komt slechts in zeer beperkte mate voor: slechts 2,3% van de respondenten maakte een dergelijke 'opwaartse' beweging.

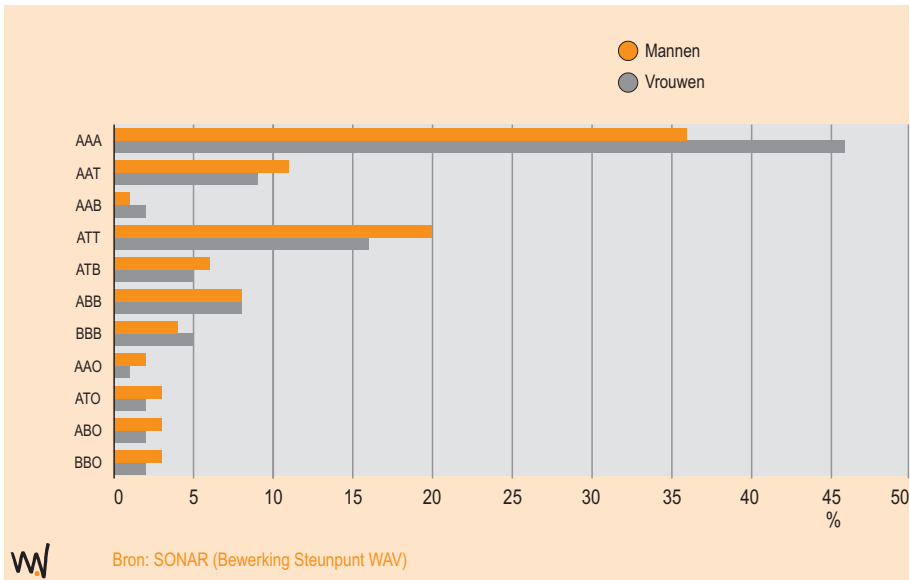
Figuur 15.2 toont de meest voorkomende trajecten die de jongeren geboren in 1976 volgden in het secundair onderwijs. De trajecten werden samengesteld door te kijken in welke onderwijsvorm de respondenten te vinden waren op drie momenten, namelijk in hun eerste, derde en zesde jaar van het secundair onderwijs. Voor het eerste jaar wordt een onderscheid gemaakt tussen de leerjaren van het A-type (algemeen vormend) en van het B-type (beroepsvoorbereidend). Voor het derde en zesde jaar wordt vervolgens telkens een onderscheid gemaakt tussen het ASO (A), het TSO/KSO (T) en het BSO (B). Die leerlingen die het secundair onderwijs vroegtijdig verlieten en dus geen diploma behaalden op dit niveau worden aangeduid met de letter O.

Het meest frequente traject dat de jongeren uit de SONAR-cohorte van 1976 volgen, is het traject waarbij men elk leerjaar voltooit in het ASO. Meer vrouwen dan mannen doorlopen dit traject. Binnen de trajecten van het type A-A-T en A-T-T vinden we meer mannen terug dan vrouwen. Dit betekent dat zij vaker te maken krijgen met het watervalstelsel waardoor ze vanuit het algemeen vormend onderwijs 'afzakken' naar het technisch onderwijs. Bij vrouwen komt dergelijke cascade minder voor: zij starten ofwel op een hoog niveau en houden dat dan ook gedurende hun hele secundaire schoolloopbaan aan of zij starten meteen

op een lager niveau. Hieruit kan worden afgeleid dat mannen met minder realistische ambities het secundair onderwijs aanvatten dan vrouwen (Vandevelde e.a., 2003).

Figuur 15.2

Verdeling van de 23-jarigen uit de cohorte van 1976 naar geslacht en traject doorlopen in het secundair onderwijs (Vlaams Gewest)

Verder toont figuur 15.2 dat in bijna alle trajecten die niet leiden tot een certificaat van het secundair onderwijs (dus alle trajecten eindigend op de letter O) de mannen oververtegenwoordigd zijn. Eerdere analyses maakten reeds duidelijk dat mannen vaker met dergelijke ongekwalificeerde uitstroom geconfronteerd worden (Herremans, 2003a).

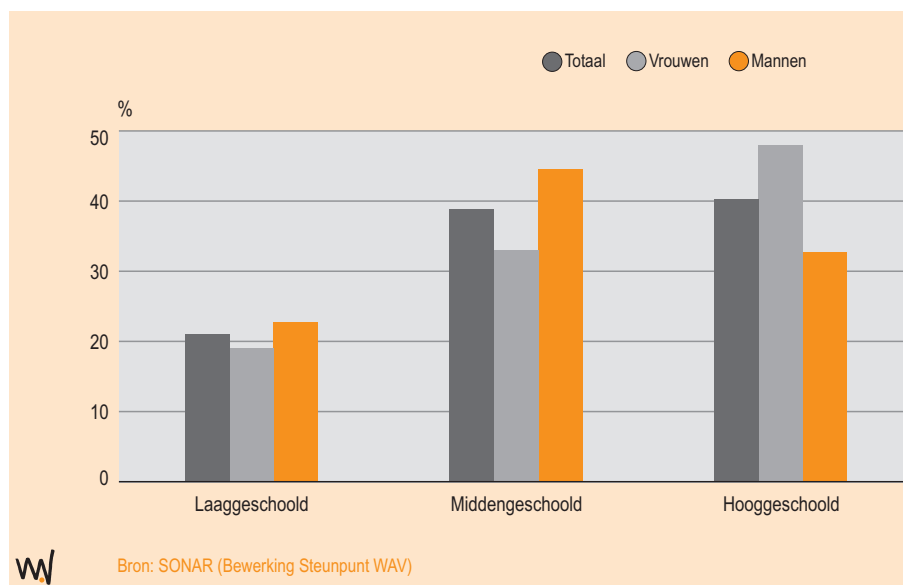
Hfdst. 9

3 *Het onderwijsniveau van de SONAR-cohorte van 1976*

Op een paar respondenten na hebben alle jongeren uit de SONAR-cohorte van 1976 het onderwijs verlaten voor of op de leeftijd van 26 jaar. Figuur 15.3 illustreert dat ongeveer een vijfde van deze jongeren laaggeschoold is, dat 39% van hen middengespoold is en dat ruim vier op tien een diploma hoger onderwijs op zak hebben.⁵

Figuur 15.3

Onderwijsniveau van de cohorte van 1976 op 26-jarige leeftijd⁶ naar geslacht (Vlaams Gewest)

Meer mannen dan vrouwen zijn laaggeschoold (22,8% tegenover 19%). Vaker verlaten mannen het onderwijs met slechts een diploma van de eerste graad van het secundair onderwijs

- Laaggeschoolden definiëren we als diegenen die maximaal een diploma lager secundair onderwijs op zak hebben. Hiertoe behoren ook zij die een zesde jaar BSO vervolledigden en bijgevolg wel een certificaat of getuigschrift, maar geen diploma van het secundair onderwijs behaalden. In figuur 15.2 worden zij niet tot de ongekwalificeerde uitstroom gerekend. De middengespoolden zijn houders van een diploma hoger secundair onderwijs. Hiertoe behoren ook zij die een post-secundaire niet-hogere opleiding volgden en afronden. De hooggeschoolden vervolledigden een opleiding aan een hogeschool (één of twee cycli) of aan een universiteit. Tot deze laatste groep behoren ook de personen die een voortgezette opleiding volgden of doctoreerden.
- Het gaat hier om de samengestelde gegevens van de bevraging op 23-jarige leeftijd enerzijds en de bevraging op 26-jarige leeftijd anderzijds. Voor het hoogst behaalde diploma van die respondenten die niet meer deelnamen aan de tweede bevraging, de zogenaamde uitval, werd teruggegrepen naar het opgegeven onderwijsniveau ten tijde van de eerste bevraging. Dit is meestal wel het correcte onderwijsniveau, uitgezonderd voor diegenen (binnen de uitval) die nog verder studeren tussen 23 en 26 jaar.

op zak. Bij ongeveer 3,9% van hen ging het om een diploma van de tweede graad van het Technisch Secundair Onderwijs (TSO). Maar de grootste groep laaggeschoolden, namelijk zo'n 10% bij zowel de mannen als de vrouwen, laat de schoolbanken achter zich met een diploma van de tweede graad van het Beroepssecundair Onderwijs (BSO).

De mannen zijn eveneens vaker middengeschoold dan de vrouwen in de SONAR-cohorte van 1976. Respectievelijk gaat het om 44,5% en 33%. De mannen zijn vooral oververtegenwoordigd bij de diploma's van de derde graad van het TSO. De middengeschoolde vrouwen verlaten de school vooral met een diploma van de derde graad van het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO) of van een zevende jaar in het BSO.

Bijna een derde van de mannen geboren in 1976 behaalde voor of op de leeftijd van 26 jaar een diploma van het hoger onderwijs en dit tegenover 48% van hun vrouwelijke leeftijdsgenoten. Wel blijkt dat beide geslachten zich anders spreiden over de studieniveaus. Zo behaalde bijna een derde van de vrouwen een diploma van het hoger onderwijs buiten de universiteit (HOBU) van één cyclus. Bij de mannen behaalde zo'n 17% dit diploma. Bij de HOBU-diploma's van twee cycli hebben daarentegen de mannen een streepje voor op de vrouwen (respectievelijk 6,4% tegenover 3,7%). Tot slot blijken vrouwen vaker houder van een universitair diploma: 11,5% van de 26-jarige vrouwen tegenover 9,4% van de mannen op die leeftijd heeft een diploma van universitair niveau.

4 *De eerste stappen op de arbeidsmarkt*

De overgrote meerderheid van de jongeren op 26 jaar heeft een baan. Voor ruim een derde van deze werkende jongeren gaat het niet meer om de eerste job, maar om een tweede, derde, vierde of nog verdere job. Mannen zijn iets minder vaak dan vrouwen op 26 jaar nog werkzaam in hun eerste job.

Het einde van het tijdelijke contract is de voornaamste reden voor het verlaten van de eerste, tweede of verdere job. Een andere reden is dat men zelf ontslag nam of dat men een verlenging van het contract zelf weigerde. Dit vooral omwille van de inhoud van de job, het loon en/of de directe chef. Het mag dan ook niet verbazen dat men een ander werkaanbod vooral aanvaardt omwille van een hoger loon en/of een aantrekkelijkere jobinhoud. Tot slot vormt ook een nieuwe functie binnen hetzelfde bedrijf een reden waarom de eerste, tweede of verdere job werd verlaten. Uit eerdere analyses op basis van SONAR blijkt dat wanneer

men een job uit eigen beweging verlaat, men nadien vaker aan de slag blijft. Wanneer men daarentegen gedwongen wordt om een bepaalde job te verlaten, belandt men daarna vaker in de werkloosheid (Steunpunt WAV-SSA & SONAR, 2002).

Tabel 15.2 zet het arbeidsregime, het statuut en het contracttype van de eerste job van de cohorte van 1976 op een rijtje. De eerste job wordt gedefinieerd als de eerste job van minstens één uur per week met een duurtijd van minstens één maand, hetzij bij een werkgever, hetzij als zelfstandige. De jobs die via een studentenovereenkomst worden uitgeoefend, zijn niet mee opgenomen in de analyse.

Tabel 15.2

Kenmerken van de eerste job naar geslacht van de cohorte van 1976 (Vlaams Gewest)

(%)	Mannen	Vrouwen	Totaal
Arbeidsregime			
Voltdijs	90,3	74,0	82,4
Deeltijds	9,7	26,0	17,6
Statuut			
Privésector	85,3	75,1	80,3
Overheid	8,0	19,8	13,8
Zelfstandige	5,2	4,4	4,8
Helper	1,5	0,7	1,1
Contracttype			
Vast contract	43,7	33,2	38,5
Tijdelijk contract	23,6	38,5	31,0
Interimcontract	19,1	15,9	17,5
Tewerkstellingsmaatregel (inclusief stage)	13,6	12,4	13,0

Bron: SONAR (Bewerking Steunpunt WAV)

Arbeidsregime

Meer dan acht op tien 26-jarigen oefenden hun eerste job uit in een voltijds dienstverband. Meer gedetailleerde analyses maken duidelijk dat er geen onderscheid kan worden gevonden naargelang het traject dat de jongere in het secundair onderwijs doorliep. Kortom, ongeacht of men continu in dezelfde onderwijsvorm schoolliep (lineaire schoolloopbaan) dan wel of men in het watervalstelsel terecht kwam (niet-lineaire schoolloopbaan), het aandeel jongeren dat in zijn of haar eerste job voltijds tewerkgesteld is, schommelt altijd rond de 80% (Vandeveldde e.a., 2003).

Dat vrouwen vaker dan mannen deeltijds werken, is al lang geen verrassende vaststelling meer. Ruim een kwart van de vrouwen geboren in 1976 werkt deeltijds tegenover 9,7% bij de mannen. Toch is het aandeel deeltijds werkende 26-jarige vrouwen in de SONAR-cohorte nog relatief gering ten aanzien van de werkende oudere vrouwen. Om en bij de 40% van de Vlaamse vrouwen van 25 tot en met 49 jaar werkt deeltijds anno 2003. Bij de 50- tot en met 64-jarigen loopt dit aandeel zelfs op tot bijna 50%.⁷ Vaak wordt aangehaald dat deeltijdarbeid inspeelt op de behoefte van heel wat werknemers, vooral vrouwen, die werk en gezin willen combineren (Van Gils, 2003). Dit zou ook in de SONAR-cohorte van 1976 een rol kunnen spelen. Immers, op 26-jarige leeftijd heeft 30% van de vrouwen een of meerdere kinderen.

Statuut

De meerderheid van de eerste jobs situeert zich in de privésector. Op 26-jarige leeftijd gaat het om 80,3%. Wanneer we inzoomen op deze jongeren die hun eerste job in de privésector uitoefenden, komt naar voor dat het in 48% van de gevallen een arbeidersstatuut betrof. Naar geslacht zien we de traditionele verschillen: mannen zijn vaker tewerkgesteld als arbeider (62,1%) terwijl vrouwen oververtegenwoordigd zijn in het bediendestatuut (68,8%). Verder toont tabel 15.2 dat zo'n 14% van de eerste jobs zich situeert bij de overheid. Slechts een minderheid van de jongeren ging als zelfstandige of als helper aan de slag.

Ook hier deed de SONAR-onderzoeksgroep onderzoek naar het verband tussen de secundaire schoolloopbaan en het statuut van de eerste job. Hieruit viel evenwel weinig op te maken, daar verondersteld wordt dat het statuut nauw samenhangt met het diploma dat men eventueel behaalt in het hoger onderwijs, hetgeen niet in de analyse van de schoolloopbanen werd opgenomen. Wel stelden de onderzoekers vast dat diegenen die in hun eerste job als zelfstandige werkzaam zijn, voornamelijk een niet-lineaire technische schoolloopbaan achter de rug hebben. Dit betekent dat zij een of meerdere transitie naar onderwijsvorm doormaakten en afstudeerden in het TSO (Vandeveld e.a., 2003).

7 Deze cijfers kan u terugvinden op onze website via www.steunpuntwav.be, rubriek Cijfers en Duiding, Kerncijfers: de belangrijkste cijfers in 200 tabellen, Kernindicatoren over de Belgische arbeidsmarkt, Rubriek F. Deeltijd- en tijdelijke arbeid.

Contracttype

Blikken we opnieuw terug op tabel 15.2, dan stellen we vast dat 38,5% van de jongeren van de cohorte van 1976 een eerste job uitoefent in een vast contract. Bij 31% gaat het om een tijdelijk contract. Een analyse waarin de link tussen de secundaire schoolloopbaan en het contracttype werd onderzocht, leverde geen significante resultaten op (Vandevelde e.a., 2003).

Verder toont tabel 15.2 dat 17,5% van de jongeren een eerste job vindt en uitoefent via een uitzendbureau. Dit is daarom geen slechte zaak. Immers, vaak wordt uitzendarbeid als middel gezien om ervaring op te doen en als een opstap naar vast werk (Booghmans, 2003).

5 *Besluit*

Samengevat kunnen we stellen dat op 23-jarige leeftijd de meerderheid van de cohorte van 1976 de secundaire school achter zich heeft gelaten. Bijna twee derden van de ondervraagde jongeren doorliepen hun secundaire loopbaan zonder transitie, dus zonder wisselingen tussen ASO, BSO, KSO en TSO of tussen voltijds en deeltijds onderwijs. De overgrote meerderheid van deze jongeren met een lineaire schoolloopbaan vinden we terug in het ASO.

Omgekeerd kan worden afgeleid dat ruim een derde van de jongeren geboren in 1976 tijdens hun secundaire loopbaan minstens één transitie doormaakte en de meerderheid van deze niet-lineaire schoolloopbanen betreft een watervalstelsel van ASO naar TSO. Mannen worden vaker geconfronteerd met dergelijke cascade dan vrouwen. Tot slot bleek ook dat vooral jongens te kampen krijgen met vroegtijdig schoolverlaten.

Drie jaar later, op 26-jarige leeftijd, hebben de meeste jongeren uit de cohorte van 1976 een baan. Voor een derde van hen is dit niet meer de eerste job. Wanneer we toespitsen op de kenmerken van de eerste job, valt op dat acht op tien jongeren deze uitoefenen in een voltijds arbeidsregime. Mannen werken evenwel vaker dan vrouwen voltijds. Verder situeren de meeste eerste jobs zich binnen de privésector. Hierbinnen worden vrouwen meer teruggevonden in het bediendestatuut terwijl mannen vaker arbeider zijn.

Tot slot kregen vier op tien jongeren in hun eerste job een vast contract aangeboden. Bij een op drie ging het om een tijdelijk contract. De overige jongeren maakten hun intrede op de arbeidsmarkt via uitzendarbeid of via een tewerkstellingsmaatregel. Er werden slechts wei-

nig of geen verbanden gevonden tussen de doorlopen secundaire schoolloopbaan en de kenmerken van de eerste job.

Cijferbijlage: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, reeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2004, Jaarboek, Cijferbijlage.

Methodologie: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, reeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2004, Jaarboek, Methodologie.